

8. Панфилова А.П. Деловые игры в постдипломном образовании взрослых. Уроки для взрослых : пособ. для тех, кто работает в системе образования взрослых / А.П. Панфилова. – СПб. : Тускарора, 2003. – 68 с.

9. Педагогика и психология игры : межвузовский сборник научных трудов / [ред. кол.: Н.П. Анисеева, Р.А. Брандж, Г.В. Винникова и др.]. – Новосибирск : НГПИ, 1985. – 128 с.

10. Скрипченко О.В. Атлас з психології навчання і дидактики: інформаційно-методичний матеріал : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, О.І. Кривов'яз, Л.О. Скрипченко – К. : ІСДО, 1995. – 150 с.

11. Ставицкий В.А. Подготовка учителя начальной школы (начальных классов) в Украинской ССР (1917–1941 гг.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.730 / В.А. Ставицкий – К., 1971.

12. Целевая комплексная программа “Высшее и среднее специальное образование” на 1986–1990 гг. / [сост. Л.А. Канищенко, В.А. Козаков, В.М. Литвин]. – К. : Минвуз УССР, 1986. – 44 с.

ПЕТРЕНКО Н.В.

ОСВІТНІЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. (УРОКИ МИНУЛОГО ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ)

Україна проголосила туризм одним з напрямів розвитку національної культури та економіки. Відповідно до визначення Міжнародної асоціації наукових експертів у галузі туризму, під поняттям “туризм” розуміють сукупність відносин, зв'язків та явищ, що виникають під час переміщення й перебування людей у місцях, відмінних від їхнього постійного місця проживання та не пов'язаних з їхньою трудовою діяльністю. Туризм – явище багатогранне, що має велику кількість типів, видів і форм. Класифікація туризму за видами є досить дискусійним питанням у науковій літературі. Слід зазначити, що сьогодні немає чіткої диференціації видів туризму, усе залежить від критеріїв та ознак, які покладені в основу такого розподілу. Найчастіше головною ознакою, за якою визначають окремі види туризму, є мета поїздок. Відповідно до цієї ознаки виділяють такі види туризму: рекреаційний, оздоровчий, пізнавальний, діловий, релігійний, етнічний, транзитний, економічний, сільський, пригодницький, спортивний, туризм з активними засобами пересування тощо [2, с. 23].

Останніми роками все частіше в спеціальній науковій літературі виділяють такий вид туризму, як “освітній туризм”. Економісти, менеджери розглядають його як оригінальний напрям розвитку туризму, який з кожним роком приваблює наших співвітчизників, готових за таку послугу платити певні кошти. Для освітян такий вид туризму є нестандартною, цікавою й досить ефективною формою навчання та виховання як молодого покоління, так і дорослого населення. За освітній туризм будемо розуміти туристичні поїздки, екскурсії з метою здобуття освіти, удосконалення певних знань, умінь і навичок, задоволення пізнавальних потреб та особистісної зацікавленості щодо культурних, релігій-

них, соціальних та інших явищ. Він сприяє формуванню освітньої мобільності, а також навичок самоосвіти.

Освітній туризм – явище в Україні не нове, це продукт тривалого історичного розвитку. Аналіз архівних документів, науково-педагогічної літератури, спеціальних періодичних видань різних років свідчить про те, що протягом тривалого часу в різні історичні періоди прогресивна інтелігенція, педагоги намагались використовувати туризм як засіб навчання та виховання молодого покоління. Вперше у вітчизняній педагогіці педагогічну доцільність туризму обґрунтував К.Д. Ушинський, який вбачав у ньому потужний засіб виховання національно свідомих громадян та підкреслював необхідність умілого використання цього засобу вчителем у своїй роботі. Він вважав, що значну роботу з розвитку такого туризму мають взяти на себе освітні відомства та школи.

Незважаючи на це, історія освітнього туризму в Україні, організація й розвиток системи наукового забезпечення цього напрямку туристичної галузі, проблема підготовки, перепідготовки туристичних кадрів і вчителів залишаються слабо вивченими у вітчизняній історіографії. Існують дослідження в галузі педагогіки туризму В. Квартального, А. Рідина, А. Ставровського, В. Федорченка та інших, у яких розкривається зміст, мета, завдання й методика підготовки організаторів туристично-краєзнавчої роботи, але вони майже не звертають уваги на досвід наших попередників у цьому напрямі. Тільки нечисленні статті містять звернення щодо різних аспектів історії освітнього туризму, де більшість авторів розглядають лише розвиток музейного та екскурсійного туризму в Україні, починаючи з другої половини XIX ст. Тому проблема організації освітнього туризму на вітчизняному ґрунті як оригінальної форми навчання й виховання, вивчення досвіду наших попередників, які працювали в цьому напрямі в різні історичні періоди, є досить актуальною для педагогічної науки.

Мета статті – визначити напрями освітнього туризму в Україні в другій половині XIX – початку XX ст. як однієї з форм навчання й виховання та окреслити завдання для його розвитку на сучасному етапі.

Аналіз науково-педагогічної літератури, періодичних видань другої половини XIX – початку XX ст. [1–9] дає підстави стверджувати, що одним із головних напрямів освітнього туризму в означений період була туристсько-екскурсійна діяльність. Наприкінці XIX – початку XX ст. прогресивні вітчизняні педагоги звернули особливу увагу на екскурсійну справу як на ефективний засіб покращення викладання природничих предметів та наближення учнів до природи. Але важливим поштовхом до розширення екскурсійної діяльності став циркуляр міністра народної освіти від 02.08.1900 р. за № 20.185, який відміняв літні канікулярні роботи учнів та замість них рекомендував начальникам навчальних округів і педагогічним радам організовувати для учнів у період канікул оздоровчі прогулянки та мандрівки. Наприклад, у Харкові в 1900 р. у школах “Товариства грамотності” було впроваджено загальноосвітні прогулян-

ки за містом пішки та залізницею. Під керівництвом відомого педагога М.Д. Раєвської було навіть організовано особливу комісію, яка створила програму таких загальноосвітніх прогулянок.

Певну роль у розвитку навчальних екскурсій відіграло введення 09.03.1902 р. спеціального тарифу № 6900 на проїзд учнів, які відправлялися в освітні екскурсії. На всіх залізницях Російської імперії для всіх груп екскурсантів установлювався здешевлений проїзд у вагонах третього класу, а вихованцям “нижчих” навчальних закладів на поїздки, які не перевищували 50 км, надавався безкоштовний проїзд. Протягом років умови цього спеціального тарифу для учнів, які здійснювали групові екскурсії, дещо змінювались, але в цілому зберігалися до 1917 р.

Наприкінці 90-х рр. XIX ст. екскурсійна робота, яка почалася стихійно, поступово отримує теоретичну базу. У різноманітних періодичних виданнях стали виходити статті, автори яких намагались висвітлити питання теорії екскурсознавства. Важливою віхою в цьому напрямі стала книга “Шкільні екскурсії”, написана групою викладачів Петербурзького лісного комерційного училища за редакцією Б.Є. Райкова, що вийшла в 1910 р. У ній уперше було розроблено основні принципи екскурсійної методики та запропоновано систему навчальних екскурсій за всіма предметами для всіх класів.

З 10-х рр. XX ст. на території Російської імперії видавались три спеціальних журнали, присвячені екскурсійній справі: “Екскурсійний вісник”, “Руський екскурсант”, “Шкільні екскурсії і шкільний музей”. Якщо останній журнал було повністю присвячено шкільній екскурсійній справі, то два інших постійно публікували теоретичні статті з екскурсознавства, доповіді про вже проведені екскурсії, поради щодо організації екскурсій для школи, списки літератури щодо екскурсійної справи. Так, журнал “Руський екскурсант” одним із перших зробив спробу класифікувати екскурсії для учнів, згрупувавши їх у вісім типів:

1. Історико-археологічні, які, у свою чергу, поділялися на ознайомчі та дослідні, причому найбільш важливим вважався останній вид екскурсій. Беручи участь у таких екскурсіях, учні досліджували географічні особливості місцевості, пам’ятки давнини, старовинні книги, журнали, рукописи, гравюри, ікони, записували оповідання та пісні місцевих мешканців, описували обряди тощо. Зібрані матеріали поповнювали колекції шкільних музеїв.

2. Історико-літературні, учасники яких відвідували місця, пов’язані із життям видатних письменників, поетів, учених, художників, державних та громадських діячів. Важливе значення надавалось безпосереднім зустрічам із сучасниками видатних людей.

3. Природничо-історичні, які мали на меті ознайомити учнів з природою тієї місцевості, де вони живуть. Особлива увага приділялась збору різноманітних колекцій: ботанічних, зоологічних, геологічних.

4. Екскурсії на фабрики та заводи з метою профорієнтаційної роботи для учнів старших класів.

5. Художньо-географічні та етнографічні екскурсії об'єднували три види екскурсій: художні, географічні та етнографічні, оскільки кожний із цих видів екскурсій як самостійний вважався малодоступним для школярів.

6. Екскурсії трудової допомоги (виникли в період Першої світової війни) являли собою поїздки груп учнів у село для допомоги в сільськогосподарській роботі тим селянським родинам, які залишились без робочих рук.

7. Загальноосвітні та побутові екскурсії, які передбачали ознайомлення міських школярів із життям у селі (із селянською працею та побутом, природою), а сільським дітям – із життям у місті (показували вокзали, міські вулиці, громадські установи, заводи, фабрики тощо). Тим, хто був на таких екскурсіях, надавалося завдання зробити доповідь про побачене.

8. Розважальні екскурсії та екскурсії відпочинку, що являли собою колективний відпочинок класу або школи на природі.

Наведена екскурсійна класифікація була першим досвідом аналізу всього різноманіття екскурсій, які проводилися на вітчизняному ґрунті.

Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. велику рекламно-видавничу діяльність проводив “Кримський гірничий клуб” (пізніше “Кримсько-Кавказький гірничий клуб”), яка мала яскраво виражений популяризаторський характер саме освітнього туризму. Діяльність “Кримського гірничого клубу”, центром якого була Ялта, стала прикладом для багатьох туристичних організацій у справі популяризації своїх послуг і можливостей, а також мала певний вплив на становлення туристської справи в державі. Він заклав основи вітчизняної екскурсійної практики та методики.

Екскурсійна секція клубу, очолювана Ф.Д. Вебером, розробила різноманітні за тривалістю та програмою маршрути. Велику увагу приділяли розвитку пізнавальних екскурсій для учнів. Освітні екскурсії проводились за спеціально розробленою програмою під керівництвом членів клубу й мали на меті ознайомити учнів з вітчизняними історичними та природними пам'ятниками, перш за все Криму. Вони продовжувались, як правило, у канікулярний час і тривали від 5 до 16 днів. Для кожної екскурсії правління складало план, який затверджувався піклувальником Одеського навчального округу. Клуб брав на себе організацію притулків у місцях відпочинку та харчування екскурсантів. Перед та після екскурсією обов'язково проводився медичний огляд учнів. Так, Катеринославське відділення Клубу проводило екскурсії на Дніпровські пороги, Гагринське – на Красну Полянну. Але найрізноманітнішими і найяскравішими були учнівські екскурсії в Криму. Протягом 1890-х рр. “вітчизнознавчі” екскурсії, як їх називали, стали невід'ємною складовою лікувально-виховної роботи гімназій. До Криму потягнулися екскурсії від земських шкіл, реальних, комерційних, педагогічних училищ, фельдшерських та інших курсів.

Із часом почала вдосконалюватись методика проведення екскурсій. Різноманітна професійна орієнтація навчальних закладів вимагала від членів Клубу включення в навчально-виховні походи та екскурсії відвідування виробничих підприємств. Наприклад, у Севастополі учні відвідували суднобудівний завод і військові кораблі Чорноморського флоту, у Балаклаві – завод з вирощування мідій, у Бахчисараї – кустарні татарські виробництва, плантації виноградників, сади та дослідні сільськогосподарські ділянки.

За свідченнями сучасників, в окремі місяці Ялта наповнювалась учнями, які “цілими навчальними закладами на чолі з викладачами в кількості нерідко 100–150 осіб” їхали, а іноді й шли пішки до Ялти. Для всієї цієї армії туристів Ялтинське відділення Клубу знаходило місце для перебування, організовувало перевезення багажу, клопотало перед членами міської управи про безкоштовні відвідування міського саду тощо. Так, у практику Кримського гірничого клубу входило та ставало частиною роботи надання додаткових послуг екскурсантам до основного комплексу екскурсійного обслуговування, розміщення та харчування. Надання додаткових послуг екскурсантам давало змогу членам клубу повною мірою задовольняти потреби туристів та домагатися більшої кількості відвідувань до Криму. За цю роботу адміністрація Ялтинського відділення не отримувала ніякої матеріальної винагороди, Правління Клубу, як писалося в “Записках” тих часів, було задоволено “численними позитивними відгуками, які давала вдячна молодь, яка оцінювала вищеназвані послуги”. Завдяки цій діяльності на початку ХХ ст. краєзнавчі екскурсії набули значного поширення в Україні, а Крим став колискою краєзнавчого екскурсійного руху. Саме тут народилися та здобули визнання пішохідний, гірничий, туризм, було апробовано всі види екскурсій.

На початку ХХ ст. вже перетворений у “Кримсько-Кавказький гірничий клуб” він почав поступово розширювати географію таких навчально-пізнавальних мандрівок. У 1910-х рр. Правління Клубу проводило роботу з організації екскурсій не тільки в Криму, але й на Кавказ. Так, у 1913 р. екскурсійна секція підготувала багатоденні екскурсійні маршрути по Криму, Кавказу, Уралу, до Дніпровських порогів. Тривалість деяких маршрутів була 40 днів. Навіть з початком Першої світової війни, незважаючи на величезні труднощі, зусиллями Ялтинського відділення Кримсько-Кавказького гірничого Клубу екскурсійний рух не припинявся. Члени Клубу вважали екскурсії не пустою розвагою; на їхню думку, вони по-своєму “стабілізували” суспільство, яке перебувало у важкому становищі, сприяли збереженню наукового і культурного потенціалу (особливо для учнівської молоді), були необхідним засобом для розумового, духовного і фізичного розвитку людини. В умовах воєнного часу було припинено групові краєзнавчі екскурсії, але Ялтинське відділення продовжувало організовувати пішохідні екскурсії для гімназистів. У 1915 р. було проведено 17 таких екскурсій для 300 учнів. Великою заслугою Клубу було те, що розвиток екскур-

сійної діяльності проходив на фоні відкриття різноманітних виставок, музеїв, історичних і культурних пам'яток.

У 1915–1917 рр. у процесі перегляду навчальних планів та програм було підписано нову програму для вищих початкових шкіл, у якій вказувалось про обов'язковість включення екскурсій у плани навчальних предметів. Отже, у школах того часу екскурсії, пов'язані з навчальним планом, були визнані рівноправними серед інших методів і форм навчання.

Серйозною перешкодою при організації екскурсій з учнями була відсутність екскурсійних навичок у вчителів. Розуміючи, що слабкі знання теорії екскурсійної справи заважають якісному проведенню екскурсій, різноманітні організації та товариства, що займалися їх розвитком, почали відкривати курси підготовки керівників екскурсій.

На початку ХХ ст. ще не розроблялись методичні прийоми екскурсій, не аналізувались особливості показу та оповідання, вимоги до екскурсійного оповідання. У той час головним уважалось познайомити екскурсантів з унікальними природними, історичними пам'ятками, надати при цьому відповідну інформацію, повнота якої залежала лише від знань екскурсовода.

З розвитком екскурсійної справи почав зростати інтерес до засвоєння методів екскурсійної роботи. Однак відсутність єдиного методичного екскурсійного центру не дала змоги на той час створити системи підготовки керівників учнівських екскурсій. Поради щодо організації та проведення екскурсій можна було отримати із журналів. Але жоден із них не міг повністю замінити спеціального навчання під керівництвом досвідчених теоретиків і практиків екскурсійної справи. Тому нечисленні курси з підготовки керівників екскурсій, що організовувались у різних містах, викликали великий інтерес серед учителів. До їх програми було включено лекції та екскурсії. Слід зазначити, що інтерес, виявлений учителями до курсів з підготовки керівників природничо-історичних екскурсій з дітьми, свідчив про міцні позиції, яке завоювала собі екскурсійна справа в середині 10-х рр. ХХ ст.

Наприклад, з 1902 р. “Кримський гірничий клуб” почав підготовку керівників екскурсій з-поміж шкільних учителів. У червні 1902 р. сталася перша педагогічна екскурсія до Криму вчителів дитячого навчального округу. Педагогічні екскурсії “Кримсько-Кавказького гірничого клубу” стали ще однією дієвою формою пропаганди освітнього туризму. У наступні роки учасники таких екскурсій повертались до Криму, але вже зі своїми учнями, виконуючи тим самим одне із завдань Клубу: збільшити потік туристів до цього благодатного краю.

Крім того, у справі раціональної постановки екскурсій по Криму Клубом було поставлено питання про відбір та підготовку провідників. В означений період провідниками були місцеві жителі, як правило, не писемні, які погано говорили на мові екскурсантів та були далекими від ввічливого поводження з ними. До червня 1913 р. ці провідники не отримували сплати за свої послуги, за-

робляючи “на чай” від туристів. Ця форма оплати праці провідників часто набувала характеру випрошування, була джерелом непорозумінь та справедливого невдоволення екскурсантів. Щоб виправити таке становище, правління Клубу залучало з-поміж провідників осіб, які зарекомендували себе досвідченими, чесними та ввічливими, і призначало їм платно в розмірі 30 рублів кожного місяця з обов’язковою відмовою від “чайових”, зберігаючи за ними право лише на отримання “чайових” у вигляді добровільної винагороди від екскурсантів. Правління Клубу займалось також безпосередньою підготовкою провідників з метою розширення кадрів, що дало змогу не залежати від непередбачуваних ситуацій.

Таким чином, педагогічна специфіка екскурсійної діяльності другої половини ХІХ – початку ХХ ст. як одного з напрямів освітнього туризму полягала в тому, що ця робота мала на меті не тільки оздоровлення і загартування молоді, а й отримання конкретних навчально-виховних результатів: безпосереднє ознайомлення учнів з матеріальною і духовною культурою, природою рідного краю; вивчення конкретних історичних та географічних матеріалів; поширення набутих знань серед населення; стимулювала любов до Батьківщини, до культури свого народу і природи своєї землі.

Не менш важливим напрямом освітнього туризму в Україні ХІХ – початку ХХ ст. були спеціально спрямовані навчальні подорожі студентів університетів у європейські вищі навчальні заклади. Традиція таких подорожей зародилася ще в петровські часи, коли дворян відправляли до Європи з метою отримання відповідних знань. Але їх активізація спостерігається лише з ХІХ ст. з появою в Україні університетів (Харківського, Київського, Новоросійського). Як свідчить аналіз матеріалів “Журналу міністерства народної освіти” [3; 4], університети відправляли на навчання до Європи найкращих студентів з метою ознайомлення із системою навчання в європейських вищих навчальних закладах, а також отримання ними знань у галузі тієї чи іншої науки, за якою вони спеціалізувались. Після закінчення цієї навчальної поїздки, яка тривала декілька місяців, студенти надавали звіт про результати свого навчання.

В означений період можна виділити й такий специфічний напрям освітнього туризму, як наукові екскурсії, що організовувались та проводилися різноманітними науковими товариствами, більшість з яких виникло при університетах. Так, у другій половині ХІХ ст. при Харківському університеті було створено цілий ряд учених товариств, найстарішим з яких було “Товариство випробувачів природи”, яке поставило завдання розвивати і розповсюджувати природознавство у своєму регіоні, досліджувати цей регіон у геологічному, зоологічному і ботанічному відношеннях, збирати відповідні колекції. Для вирішення цього завдання його членами організовувались наукові екскурсії для вивчення флори та здійснення геологічних досліджень. Результатами екскурсій Товариства були численні колекції, пізніше подаровані Харківському університету. Вони

стали основою Зоологічного, Зоотомічного, Геологічного, Мінералогічного, Ботанічного кабінетів. За свідченнями Д.І. Багалія, на ці екскурсії Товариство витрачало щорічно близько 1000 рублів [1, с. 628]. Наукові екскурсії здійснювало не менш відоме наукове товариство при Харківському університеті – “Історико-філологічне”, але з метою збору пам’ятників історії та фольклору Слобожанщини.

Розвиток подібної діяльності проходив на фоні відкриття різноманітних виставок, музеїв, історичних і культурних пам’ятників, а також проведення наукових конгресів, з’їздів. Подібні наукові зібрання поступово стали необхідним засобом обміну науковою інформацією, залучали до своєї роботи велику кількість учених із різних регіонів, популяризували науку серед населення. У цьому сенсі ми можемо вважати їх напрямом освітнього туризму в означений період. Так, у 1897 р. Харківській університет приймав членів міжнародного геологічного конгресу, а в 1902 р. у його ж стінах проходив Всеросійський археологічний з’їзд. Останньому вдалося здійснити колосальну роботу: залучити досить значні меценатські кошти на культурний розвиток регіону, провести археологічні розкопки, ряд наукових та пізнавальних екскурсій, організувати видатну археологічну та етнографічну виставку, а також створити спеціальне відділення давнини при музеї витончених мистецтв у Харківському університеті.

Малодослідженим залишається досвід вітчизняних педагогів, громадських діячів і громадських товариств другої половини ХІХ – початку ХХ ст. щодо організації та роботи дитячих літніх навчально-оздоровчих колоній, які теж були оригінальним напрямом освітнього туризму [1; 8].

Таким чином, в означений період освітній туризм розвивався в різних напрямках, яким надавалося великого значення у справі виховання та навчання молоді, просвітительської діяльності серед населення, а також як засобам залучення коштів до окремих регіонів. У цей період була також усвідомлена складність такої діяльності, необхідність її організаційного, матеріального та кадрового забезпечення.

Сьогодні сфера освітнього туризму охоплює всі види навчання та просвітництва, які здійснюються поза постійним місцем проживання. До основних напрямів освітнього туризму можна віднести: навчальні поїздки з метою вивчення іноземної мови або інших загальноосвітніх та спеціальних навчальних предметів; ознайомчі поїздки до установ, організацій та підприємств; участь у семінарах, пленумах, конгресах, творчих майстерень та майстер-класах, метою яких є обмін досвідом і отримання нової професійно важливої інформації; екскурсійно-ознайомчі мандрівки по містах, державах, природничих зонах. Разом з тим, залишається велика кількість невирішених проблем.

Ще десять років тому такий вид відпочинку розглядався небагатьма людьми. Однак у світі сучасної динаміки розвитку загальносвітової економіки, міжнародних відносин популярність “корисного відпочинку” суттєво зросла. За

даними Всесвітньої молодіжної, Студентської та Освітньої туристичної конфедерацій, за останні п'ять років загальна кількість студентів, готових поєднати відпочинок з користю для власного розвитку, зросла на 40%. В Україні ці показники також зростають. Відповідно до статистичних даних, більшість молодих людей у світі схиляються у бік “корисного відпочинку” та вільного стилю мандрювання. Більше ніж 85% мандрівників відмовляються називати себе туристами та шукають у поїздках не стандартних туристичних розваг, а можливість побачити ту чи іншу країну або регіон “ззовні”, очима місцевих мешканців, відчувати на собі нові соціальні та культурні умови, набути необхідних знань та навичок, а також поєднати відпочинок з вивченням або підтриманням на відповідному рівні іноземної мови. Вік 57% таких мандрівників становить 20–25 років, але за останні роки, з 2002 р. до 2010 р., такий “корисний туризм” стає популярним й серед людей від 25 до 35 років, їхня кількість зросла з 23% до 31%. Дослідники туристичної поведінки людини також виявили за останні роки очевидну тенденцію до відпочинку, пов'язаного з пізнанням, спілкуванням, самоствердженням. Швейцарський дослідник Й. Криппендорф відзначає очевидну трансформацію туристичних мотивів за останні 20 років, а саме: посилення тенденцій до активного відпочинку, включаючи спорт і хобі; зниженні потреби до пасивного відпочинку; посилення до соціальних контактів.

Не викликає сумніву, що грамотно організований освітній туризм може створити необхідні умови для реалізації пізнавальних потреб людини. Більше того, з педагогічної точки зору, завдяки своїм функціям він є важливим виховним і освітнім засобом, який сприяє пізнанню та взаємообміну культурами і традиціями. У процесі туристичної діяльності відбувається розвиток особистості, що робить його важливим розвивальним засобом людини.

Але, з іншого боку, все частіше звертають увагу на проблему взаємовідношення двох суб'єктів туризму: безпосередньо туриста та сторони, що приймає (туземного населення) [8]. Проблеми туризму через свій специфічний зв'язок із соціальним і природним середовищем обов'язково наповнюється моральним змістом. Не слід забувати, що турист є “обличчям країни”, з якої він прибув, і в цьому сенсі виступає носієм своєї оригінальної культури, носієм дипломатичної місії. У світлі цієї суперечності постає проблема підготовки людини до такої діяльності. Тому педагогічна наука не може стояти осторонь цих соціальних тенденцій, вона має відповідати освітнім потребам суспільства. Важливою є проблема виховання самого туриста, або освітня підготовка людини до здійснення туристичної діяльності, а саме: формування внутрішніх механізмів, які стимулюють людину стати туристом і визначають те, що очікує отримати турист від такої діяльності; основних мотивів, що спонукають його до цієї діяльності; основних мотиваційних та ціннісно-реалізаційних етапів здійснення туристичної діяльності; формування комунікативної, “екологічної” культури, “етнокуль-

тури”; формування системи цінностей та ціннісних орієнтацій, найважливішою функцією яких є функція регулятора поведінки індивіда.

Однією з важливих педагогічних проблем у галузі туризму залишається проблема підготовки відповідних фахівців. Як відомо, домінантою в туристичній діяльності виступають люди, які працюють у ній. Тому рівень туристичних послуг прямо залежить від рівня професійної підготовки його персоналу. У цьому контексті виникають питання: “Які освітні стандарти повинні бути для фахівців туристичної сфери діяльності? На яких принципах будуватиметься зміст туристичної освіти? Яка повинна бути змістовна наповненість робочих планів та навчальних програм за окремими предметами для майбутніх фахівців туристичної галузі?” На ці питання поки що немає однозначної відповіді.

Висновки. Отже, основними педагогічними завданнями для розвитку сучасного освітнього туризму мають стати: створення соціально-педагогічних основ дитячо-юнацького туризму; систематизація основних вимог до гармонійного розвитку молоді засобами туризму в сучасних умовах; визначення перспективних напрямів розвитку освітнього туризму; вивчення рекреаційних можливостей різних регіонів України для використання освітнього туризму; підготовка та організація туристсько-краєзнавчої діяльності в системі додаткової освіти як форми навчання й соціалізації дітей та юнаків, розумне використання їхнього вільного часу, формування здорового способу життя; розробка віртуальних туристичних та екскурсійних маршрутів, що сприятиме моделюванню екологічних ситуацій; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації не тільки фахівців сфери туризму, а й учителів.

Література

1. Багалеї Д.И. История города Харькова за 250 лет существования : монография / Д.И. Багалеї, Д.П. Миллер. – Т. 2. – Харьков, 1993. – 973 с.
2. Дурович А.П. Организация туризма : учеб. пособ. / А.П. Дурович. – СПб. : Питер, 2009. – 320 с.
3. Журнал Министерства народного просвещения. – СПб., 1900. – С. 10–23.
4. Журнал Министерства народного просвещения. – СПб., 1900. – С. 3–8.
5. Записки Крымского горного клуба. – Одесса, 1902. – № 1–12.
6. Записки Крымского горного клуба. – Одесса, 1904. – № 1–12.
7. Записки Крымско-Кавказского горного клуба. – Одесса, 1908. – № 1–12.
8. Исторический обзор деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности (1869–1909 гг.) / [сост. А. Дидрихос]. – М., 1911. – 262 с.
9. Філософія туризму : навч. посіб. / В.С. Пазенок, В.К. Федорченко. – К. : Кондор, 2004. – 268 с.